

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Kas nutinka, kai remiame demokratiją ir neremiame kultūros

2013-02-04

ŽURNALAS: KULTŪROS BARAI
TEMA: Kultūra
AUTORIUS: Liudvika Pociūnienė

DATA: 2013-02

Kas nutinka, kai remiame demokratiją ir neremiame kultūros

Liudvika Pociūnienė

Pavadinimą šiam rašiniui pakuždėjo kolegų pasakojimas apie tai, kaip prieš keliolika metų jie kreipėsi į Amerikos centrą Vilniuje, prašydami nedidelės paramos vienam labai simpatiškam, džiazo gerbėjų pamėgtam nekomerciniam projektui. Iš tuometės direktorės buvo gautas stulbinantis atsakymas: *Mes neremiame kultūros, mes remiame demokratiją.*

Taip jau sutapo, kad po keleto dienų du *Boeingai* rėžėsi į Niujorko bokštus dvynius... Žinoma, tai grynas sutapimas. Tačiau ilgalaikis principo „mes neremiame kultūros, mes remiame demokratiją“ taikymas vis dėlto gali turėti iš tikrųjų katastrofiškų padarinių.

Be abejonės, Jungtinės Amerikos Valstijos gali sau leisti neremti kultūros, nes jų rinka yra pakankamai didelė, todėl užsidirbti duonai gali ir tie kūrėjai, kurie nesiorientuoja į masinę auditoriją. Be to, privati parama kultūrai ten nėra kokia nors išimtinė keistenybė – dažnas verslininkas laiko prestižo reikalu solidžia savo pelno dalimi paremti muziejų ar skulptūrų parką, edukacinę programą ar teatro festivalį. Nors, kita vertus, amerikiečiai bene pirmieji pradėjo skųstis, kad dėl rinkos spaudimo smunka žinių kokybė, jau nekalbant apie smurto protrūkius valstybinėse mokyklose, iš esmės nulemtus kultūrinių (plačiaja prasme) priežasčių...

Kita didelė valstybė – Rusija elgiasi visiškai priešingai: kultūrą remia ypač dosniai (mainais, žinoma, subtiliau ar be apsimestinių subtilybių paprašydama ir tam tikrų ideologinių paslaugų). Tačiau rinkos dydis ir sąlygiška laisvė vis dėlto leidžia netgi ten išsilaikyti nepriklausomiems kūrėjams, kurių garbės reikalas – neimti iš valstybės nė

kapeikos.

Abiejose didvalstybėse reitingai ir pardavimai sudaro tam tikrą foną, bet nėra tokie pražūtingi kaip mikroskopinėse, palyginti su jų masteliais, rinkose. Lietuvą derėtų priskirti prie tokių, o tai reiškia, kad mes tiesiog negalime sau leisti prabangos neremti kultūros. Daugelis mažųjų Europos valstybių tą jau seniai suprato. Skandinavų kinas yra reiškinys, patvirtinantis, kad ne rinkos dydis lemia kūrinių kokybę.

Įvairiose Europos šalyse jau daug metų veikia nacionaliniai kino institutai, be kurių originalus europietiškas kinas tikriausiai neišgyventų.

Nuo pernai ir Lietuva pagaliau turi Kino centrą, kurio pareiga – rūpintis nacionalinio kino finansavimu ir sklaida tarptautinėje erdvėje. Tačiau šis nacionaliniam kinui skirtų keleto milijonų litų administravimo instrumentas pats savaime dar nieko nereiškia. Ar Lietuvos kinas atsigaus ir galėsime džiaugtis prasmingais, žiūrovus praturtinančiais kūriniais, ar pagrindiniu kriterijumi bus laikoma komercinė sėkmė, tiražuojant nereiklų standartą, priklausys nuo aiškaus prioritetų pasirinkimo.

Išties verčia sunerimti publikacijų antraštės, pavyzdžiui, skelbiančios: „Dar keturi filmai mėgins pakartoti „Tado Blindos“ sėkmę.“ Teisybės dėlei, reikėtų įterpti žodį „komercinę“, nes, nepaisant to, kad operatoriaus darbas geras, o keletas patyrusių aktorių sukūrė įtikinamus vaidmenis, patį filmą vadinti *kūrybine* sėkme būtų sunkoka. Dar daugiau – po reklaminės „pirmojo lietuviško blokbasterio“ sėkmės bet koks tęsinys nebegalės vilioti žiūrovų „pirmojo“ titulu, ir jeigu neatsiras idėjų, tikrai vertų didžiojo ekrano, filmas atsidurs tame vidutiniškos produkcijos sraute, kuris užmirštas iškart po premjeros...

Pritarčiau Arūno Matelio nuomonei: „Kino industrija turi rūpintis ūkio ministerija, o tą ji sėkmingai ir daro, tad būtų absurdiška, jei kultūros bei meno lėšos būtų paskirtos komerciniams projektams remti. Kultūros ministerijai juk nereikia šokių dešimtukų, o pinigus ji skiria Operos ir baleto teatrui...“ (*lrytas.lt*).

Galėčiau tik pridurti, kad paramos modelį vertėtų kiek sušvelninti – populiarumo siekiantiems projektams nereikėtų visiškai užtrenkti durų, nes visuomenės kultūros lygį ugdo pirmiausia populiarūs kūriniai. Tačiau jiems turėtų būti taikomi ypač griežti kokybės kriterijai. Be to, kadangi komerciniai projektai nesunkiai atsiperka, jie galėtų gauti ne paramą, o tik paskolą iš Kino centro lėšų ir ją gražintų iškart po pasirodymo kino teatruose.

Bet kaip nubrėžti ribą ir kas asmeniškai ryšis tą padaryti? Gana nesunku autorinį kiną atskirti nuo komercinio, tačiau takoskyra tarp populiarinio ir komercinio kino gerokai sudėtingesnė. Populiarus filmas gali surinkti masinę auditoriją kaip ir grynai komercinis projektas. Skirtumas tik tas, kad populiarus kūrinys yra orientuotas į aukščiausias žmogiškumo apraiškas, o komercinis surogatas taikosi į žemiausius instinktus. Patinka man ši Roberto Frippo mintis, nes ji tarsi pralaužia uždarą ratą, kuriame jau nebe pirmus metus sukasi suvargusi kritinė lietuvių mintis, kai kalbama apie nacionalinį kiną, o juo labiau apie televiziją.

Neatsitiktinai kalbu būtent apie šiuos – demokratiškiausias – menus, skirtus gausiai auditorijai. Atrodytų, čia ir turi galioti pats demokratiškiausias – reitingo – principas.

Bet tada tektų pripažinti, kad geriausias Lietuvos televizijų visų laikų projektas buvo „Radži ieško žmonos“... Dauguma balsuoja būtent už jį, nes tą daugumą guodžia faktas, kad galima viešai tyčiotis iš čigono ir kad projekte dalyvaujančios merginos yra praradusios daug daugiau žmogiškojo orumo negu bet kuris darbdavio ujamas ir nedrįstantis jam paprieštarauti juodadarbis. Deja, toks yra dėsniškas: pats efektyviausias kelias į reitingus – rodyti žmones, kuriems yra dar blogiau negu statistiniam žiūrovui, nepraleidžiančiam kasdieninės kriminalinės kronikos.

Žinoma, jei reitingą laikytume svarbiausiu kriterijumi, būtume absoliučiai nuosekliai demokratiški, bet demokratinį principą redukuotume iki absurdo. Nuo tokio absurdo gelbsti kokybiniai kriterijai, kurie vis dėlto leidžia gerą dalyką atskirti nuo prasto. Tą netiesiogiai pripažįsta net dainų ir šokių varžybų prodiuseriai, kviesdami ekspertus vertintojus. Tiesa, su demokratišku daugumos principu šis institutas turi mažai ką bendra, nes išskiria iš minios profesionalus, žinančius, kas yra meistriškumas ir talentas. Tai aristokratinis principas, subtiliai primenantis, kad žmonės lygūs tik prieš įstatymą, tačiau savo gebėjimais – nei vienodi, nei gali būti vienodai vertinami. O tai, kad lemiamas balsas vis tiek atiduodamas auditorijai, puikiai paaiškina, kodėl tokia menka tikimybė Lietuvai bent kiek geriau pasirodyti net ir Eurovizijoje.

Taigi, kas nutinka, kai remiame demokratiją ir neremiame kultūros? Jeigu tokią nuostatą viešai pareikštų kuris nors atsakingas Lietuvos pareigūnas, būdama Lietuvos pilietė tikrai sunerimčiau. Bet ne ką labiau guodžia ir nuolatinis prisiekinėjimas, kad kultūra – tai prioritetas. Ypač kai matai, kad ir tas skurdus biudžeto kąsnelis dažniausiai išbarstomas be aiškių kriterijų, greičiau pagal kažkokį mistinį lygiavos arba „savišalpos“ principą. Realius prioritetus bene geriausiai atspindi tai, kaip mūsų nacionalinis transliuotojas finansuoja ir kokią programos poziciją įtraukia rodyti tai, ką būtų galima vadinti kūrybine dokumentika. Iškalbingas jau pats naujų filmų, sukurtų televizijos lėšomis, skaičius (neprireiks ir vienos rankos pirštų, jei atmesime nepriklausomų prodiuserių su privačiais rėmėjais sukurtus kūrinius, kuriuos TV maloniai sutinka parodyti nereitinginiu laiku).

Ar yra kokia nors garbinga išeitis iš aklo sukimosi ratu? Ko gero, pirmiausia reikėtų pradėti nuo sąvokų tikslinimo. Antai Juozas Miltinis mieliau kalbėdavo apie kūrybą negu apie kultūrą. Ir tai suprantama, nes kultūra – pernelyg plati sąvoka, iš esmės nepadedanti tiksliau apibrėžti paramos prioritetų. Gali būti įvairios marginalinės kultūros – subkultūra, mažumų kultūra ar pan. Ir visos jos traukia, kaip sakoma, antklodę į savo pusę. Tačiau *kūrybai* vis dar galioja universalūs, daugiau ar mažiau aiškūs kriterijai, pagal kuriuos nesunku tikrą meno kūrinį atskirti nuo darymosi, nuo autodestrukcijos ar giliau neįprasmtos saviraiškos. Kultūra tam tikru atžvilgiu yra tas mūsų laukas, kuriame autentiška kūryba nuolatos kaunasi su komercine... Toji kova yra bekompromisė ir žūtbūtinė. Valstybės institucijos gali daryti tam tikrą įtaką *kūrybos* naudai – su sąlyga, kad jų vadovai ir ekspertų tarybos žino, ką daro.

Filosofas Merabas Mamardašvilis, skaitydamas paskaitas Vilniuje, akcentavo, kad kūryba yra produktyvi, o kultūra – reproduktyvi. Kitaip tariant, kūrėjas įkūnija originalią idėją, pasitelkdamas savo talentą, meistriškumą ir intuiciją, o kultūra jo darbo vaisiais pasinaudoja tiek, kiek sugeba tuos vaisius padaryti prieinamus bendruomenei.

Šiuo atžvilgiu lyg ir būtų galima daryti išvadą, kad kūrybą ir kūrėjus – unikalius atvejus – turėtų remti privatūs mecenatai (tik ar jų atsiras Lietuvoje, kur pelnas greičiau investuojamas į prabangius automobilius, nes mokesčių politika abu pinigų išleidimo būdus laiko lygiaverčiais, jau nekalbant apie tai, kad neižvelgiamas nė menkiausias skirtumas tarp paramos kūrybai ir sporto rėmimo, kuris laikytinas veikia savireklamos rūšimi). O kultūrą, kaip kūrybos sklaidos erdvę, turėtų palaikyti valstybė, kad, paisant demokratijos principo, kuo daugiau piliečių galėtų jausti gyvą sąlytį su autentiškais, komercijos nesužalotais kūriniais.